

Nevzat Y. AŞIKOĞLU

MJESTO I ULOGA VJERE U DRUŠTVU PREMA ISLMU*

Sažetak

Ljudi kao društvena bića stvorili su tijekom vremena različite zajedničke vanjske oblike života. Ti su oblici uvijek usko povezani s povijesnim naslijeđem (jezikom, vrijednostama itd.) i zajedničkim životnim iskustvom. Religija, odnosno vjera, imala je u tom sklopu oduvijek veliki utjecaj, kako na razvitak pojedinca tako i na sveukupno zbivanje u društvu.

Navodeći konkretne oblike uzajamnosti čovjeka i zajednice autor kao primjer ističe četiri dimenzije tog odnosa u kojima se utjecaj islama najjasnije očituje. Vjera (u Boga, anđele, svete knjige, Poslanika, sudbinu, onostranost...) predstavlja nutarnju dimenziju. Slijedi kulturna dimenzija, koja obuhvaća i prožima čitav život jednog muslimana (molitve, post, milostinja, hadž). Etička dimenzija, kao još širi krug, uključuje odnose prema drugim ljudima. Četvrta, pravna dimenzija, osigurava zakoniti red u društvu.

Pisac navodi nekoliko drugih muslimanskih svagdanjih oblika ponašanja koji su nastali pod izričitim utjecajem islama: običaji i navike, poslovice, zaklade (vakufi) i dr.

Na kraju se autor izričito zalaže za dijalog među religijama. On se treba temeljiti na zajedničkim vrijednostama i usmjeravati k osiguranju budućnosti i mira.

Čovjek je društveno biće i on svoj život ostvaruje u društvu. To je njegova najvažnija odlika. Ljudi su tijekom povijesti oblikovali različite oblike društvenog zajedništva, izgradili različite kulture i civilizacije. Ljudi koji su imali iste osjećaje, misli i kulturu udružili su se te su tijekom vremena došli u posjed zajedničke povijesne baštine. Uredili su svoj vlastiti pravni sustav, prihvatili zajedničko religiozno vjerovanje, izgradili vlastitu etiku i sustav vrednota. Stvorili su osim toga vlastitu umjetnost i literaturu, koje se razlikuju od drugih društava.

Jedna od najvažnijih odlika, koja dijeli društva jest njihova vlastita kultura, jedinstvo jezika i vjera koji sačinjavaju jedno društvo. Jednom riječju, postoje zajedničke vrednote među onim ljudima koji zajedno žive, kao što su npr. jezik, religija, povijest, pravo, literatura, umjetnost i etos. Postoji dakle jedna kultura koja

* Predavanje održano na međureligijskom kolokviju "Katolici i muslimani" 13. studenoga 1999. na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji u Sarajevu.

nastaje međusobnim povezivanjem tih vrednota, a koja se temelji na zajedničkom duhu i zajedničkom načinu mišljenja.

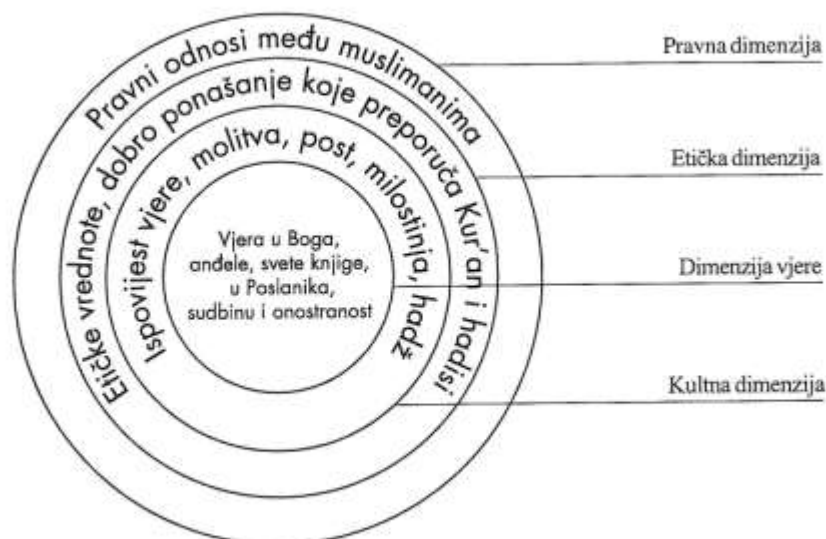
U nastanku takve kulture i u razvitku moralnog razumijevanja velik utjecaj ima ona religija koju su ljudi u toj zajednici prihvatili. Pored religioznih i etičkih vrednota koje mi označavamo "svetima", ne mogu se zaobići ni običaji i navike u oblikovanju razvitka osobe i njezinoj integraciji u društvo, jer vjerski motivi i etičke vrednote ulaze u kulturu, tradiciju i sam način života. Tako je npr. kršćanska vjera dala zapadnom društvu svoj pečat. Među vrednotama koje osiguravaju budućnost društva religiozne su vrednote naročito važne. Zajedničke su vrednote, osim zajedništva ljudi u jeziku i povijesti, veoma važna spona između pojedine osobe i društva.

Kao što je to slučaj u svim društvima, tako je način vjerovanja utjecao na kulturu i način života u muslimana. Islamski se utjecaji mogu primijetiti u umjetnosti, etici, literaturi, ćudoređu i običajima muslimanskoga društva. Islamski su motivi ušli u pojedine jezike i u ponašanje ljudi.

Prije nego iznesem neke detalje na ovu temu, želio bih objasniti nekoliko točaka u islamu pod vidom njegova odnosa prema ljudima i prema društvu. Općenito se može reći kako islam razlikuje četiri dimenzije u svom odnosu spram ljudi i društva. Te dimenzije su:

- dimenzija vjere,
- kulna dimenzija,
- etička dimenzija i
- pravna dimenzija.

Te si četiri dimenzije možemo predstaviti kao četiri kruga koji stoje jedan u drugome (vidi grafički prikaz dolje). Dimenzija vjere stoji u središtu, a vanjski krug predstavlja pravna dimenzija.

Glede vjere možemo reći da je u islamu poziv upućen izravno pojedinačnoj osobi, ona je pozvana vjerovati u jednog i jedinog Boga. Zbog toga se islam naziva "tevhid religija" (vjera u Božje jedinstvo).

Dimenziju vjere u islamu muslimani obično ukratko ovako izriču: "Vjerujem u Boga, njegove anđele, njegove svete knjige, njegova Poslanika, u onostranost i sudbinu (Božju providnost)."

Kulturna dimenzija u islamu dopunja dimenziju vjere i obuhvaća čitav život jednog muslimana. U središtu kulta jest *ispovijest vjere*. Ona se ovako ispovijeda: "Svjedočim da nema drugog Boga osim Alaha i da je Muhamed njegov sluga i Poslanik."

Obredna molitva je u muslimana najvažniji dio bogoslužja tijekom dana. Obavlja se pet puta dnevno: ujutro (neposredno prije izlaska sunca), u podne, poslije podne, navečer (nakon sunčeva zalaska) i u noći. Sam je Muhamed dao primjer kako te molitve treba obavljati.

Post je također dio bogoslužja, koji se obavlja svake godine u skladu s mjesečevim kalendarom u mjesecu ramazana. Muslimanima je tijekom mjeseca ramazana od sunčeva izlaska pa do njegova zalaska zabranjeno svako jelo, piće i svi spolni čini. Kako se mjesečev kalendar drukčije ponaša u odnosu na sunčev, tako zapadne svakog muslimana, ako živi 50-60 godina, da posti u svako doba godine. Ima još jedna posebnost, a ta je da za vrijeme posta muslimani pročitaju cijeli Kuran. Obično se dnevno čita 20-ak stranica, tako da se na kraju mjeseca pročita čitav Kuran. To je Poslanikova tradicija (suna) i naziva se "mukabela". Za vrijeme mjeseca ramazana pozivaju muslimani svoje susjede, prijatelje i posebno ugrožene, siromašne ljude k sebi na ramazansku večeru. Ta se večera naziva "iftar". Mjesec posta završava s blagdanom. To je jedan od dvije vjerske svetkovine koje muslimani slave svake godine.

Davanje milostinje (zećat, zekat) također je važna obveza i predstavlja vid štovanja (bogoslužja) u islamu. Milostinja se daje jednom godišnje siromasima. Imućni musliman za siromahe izdvaja 2,5 % od svoga novca i svoje robe koju je tijekom jedne godine stekao a nije koristio.

Hodočašće u Meku (hadž) je isto tako temeljni vid muslimanskog bogoslužja. Svaki je imućni musliman dužan jedanput u svome životu hodočastiti u Meku. To znači da će musliman u jedno određeno vrijeme doći na područje Arafata u Meki i da će sedam puta obići Čabu. Hadž je druga velika vjerska muslimanska svetkovina. Tih dana se kolju životinje (ovce, krave, deve i dr.) i žrtvuju u ime Božje, a meso se dijeli sirotinji. Sve ove vrste služenja Bogu za muslimane predstavljaju kuranske dužnosti i sam je Poslanik Muhamed naveo kako se one trebaju vršiti.

Etička dimenzija u islamu znači prihvatanje onih pravila ponašanja koja preporučuju Kuran i Poslanik Muhamed, a kloniti se onog ponašanja koje oni zabranjuju.

Muslimanska su društva ranije bolje održavala te etičke norme nego što danas čine. Ubrzan prirast stanovništva, povećanje gradova i porast elemenata koji na ljude negativno utječu otežalo je samokritičnost u društvu. Danas i muslimanska društva trpe zbog degeneracije etičkih vrednota.

A sada bih iznio nekoliko glavnih pravila u islamskoj etici:

- Dobro se ponašati prema ljudima i željeti im dobro, jer je Poslanik Muhamed

rekao: "Nitko od vas nije vjernik, ako svom bratu ne želi ono što želi sam sebi."¹
- Ne srditi se na druge i ne biti prema njima mrzovoljan, jer je Poslanik rekao: "Nije pravedno da musliman prema drugima bude mrzovoljan dulje od tri dana."²

- Ne širiti tuđe pogriješke, jer je Poslanik rekao: "Onomu tko ne odaje pogriješke svojega brata, Bog će na sudnjem danu oprostiti njegove pogriješke."³

- Ne lagati, a govoriti istinu. Kuran veli: "O vjernici, Boga se bojte i govorite samo istinu."⁴

Pravna dimenzija u islamu uređuje privredne i pravne odnose među muslimanima. Na tu temu postoji opširna literatura koja se temelji na Kuranu i hadisima. Međutim, od prošlog stoljeća ta se strana nije uspjela prilagoditi potrebama suvremenoga društva.

Ukratko rečeno, islam je poseban sustav koji svoju vlastitu dimenziju nalazi u vjeri, kultu, etici i pravu, tako da su temeljna islamska pravila mjerodavno utjecala na tradiciju, poslovice i društveni život muslimana. To se može veoma lijepo vidjeti promatrajući svakodnevni život.

U običajima i navikama islamski su utjecaji očigledni. Religiozni se motivi mogu vidjeti u našem životu, npr. u jeziku i odijevanju, u odnosima unutar obitelji kao i u onima prema susjedima. Dani žalosti i dani radosti su također određeni tradicijom, i u sebi sadrže vjerske motive. Osim toga mi dajemo svojoj djeci Poslanikovo ime, imena članova njegove obitelji ili njegovih prijatelja. To je dokaz naše ljubavi prema Poslaniku i njegovoj obitelji.

Međusobno posjećivanje rodbine u sretnim, radosnim ili pak žalosnim trenucima također ima svoje korijene u religioznim dužnostima i preporukama. Muslimani koji žive daleko od svojih rođaka i svog rodnog mjesta, posjete ponekad svoj zavičaj i potraže prijatelje i rođake. To nam Poslanik također preporučuje. U islamskoj se literaturi to naziva "sila-i rahim". Poslanik Muhamed o tom posjetu kaže: "Onomu tko posjeti svoje rođake i prijatelje, Bog će produljiti život i umnožiti njegov svagdanji kruh."⁵

U islamskoj je tradiciji veoma važno prihvaćanje susjeda kao i njihov vrednovanje. Ako tragamo za korijenima te tradicije, tada vidimo da postoje mnoge Poslanikove preporuke koje govore o ophođenju sa susjedima. U jednoj vrlo poznatoj predaji (hadisu) Poslanik veli: "Nitko od vas nije pravi vjernik ako sit ide leći u postelju, dok njegov susjed gladije",⁶ a jedna druga Poslanikova predaja kaže: "Kad pođeš kuhati juhu, dodaj još vode i misli na svog susjeda."⁷

Naše poslovice i uzrečice također su dio naše kulture. One reflektiraju misli i osjećaje našeg društva koji su se kroza stoljeća oblikovali te su jasno i u

1 Buhari, Iman 7; Müslim, Iman 71-72.

2 Buhari, Edeb 62, Müslim, Birr 25; Ebu Davud, Edeb 55.

3 Buhari, Mezalim 3, Müslim, Birr 58.

4 Koran (Ahzab) 33/70.

5 Edebül'l-Müfred, C. I, S.67 (Terc. Ali Fikri Yavuz) Ist. 1979.

6 Kaberani, Kenzu'l-Ummal, Hadis No. 24904.

7 Tirmzi, Etime 30.

sažetoj formi sačuvali sve do danas poneke događaje što su se zbili u povijesti. Želimo li doći do korijena tih poslovice, tad ćemo primijetiti kako one zrcale mnoge dužnosti što ih islam propisuje. Npr.: glede susjedstva, koje smo malo prije gore spomenuli, veli se: "*Susjed treba i pepeo svoga susjeda*" i "*Ne kupuj si stan, već si kupi susjeda*", ili "*Susjedov dio je Božji dio*".

O poštenju se veli: "*Pomoćnik poštenog čovjeka jest Bog*" i "*Tko vara druge ljude, taj vara samoga sebe*."

Nadalje, u svakodnevnom životu koriste se mnoge izreke (idiomi) koji sadrže Alahovo ime, npr.: "*Davao Alah uvijek ovako*", "*Nek Alah dadne pameti*", "*Neka ti Alah sačuva*", "*Čuvao te Alah od svakoga zla*", "*Alah mu darovao vječni pokoj*", "*Alahov dar*", "*Alahovo djelo*" itd. Postoje, istina, takve uzrečice koje spominju i davla: "*Dati se zavesti od davla*", "*Vražje djelo*" itd.

U socijalnim se aktivnostima mogu također naći utjecaji islama. Vjerska je i moralna dužnost svakog muslimana da pomaže počevši od susjeda pa do svakog siromaha koji živi u našoj sredini.

U svrhu društvene pomoći i solidarnosti muslimanske su zajednice kroz povijest osnovali različite organizirane institucije. Zaklade su najbolji primjer. Tako su tijekom vremena osnivane potporne ustanove (zaklade) za bolesnike, za odgoj, za siromahe i dr., a one su pružile veliku pomoć.

U Kuranu ima više mjesta (redaka) koja muslimane potiču da podižu takve zaklade. Kuran veli: "*Nećete postići pravednost sve dotle dok ne dadnete milostinju od onoga što vam je priraslo srcu; a Alah zna za svaku vašu milostinju koju dijelite*"⁸ i "*O vjernici, ... činite pravdu, da bi i vama bilo dobro*".⁹ "*Pomozite jedni drugima na putu pobožnosti i straha Božjega, a ne u grijehu i prijestupu*".¹⁰ Te su se preporuke u islamskome svijetu uzimale kao poticaji da se utemeljuju različite zaklade. Poslanik Muhamed je tako preporučio Drugom kalifu Omeru da osnuje svoj vrt s datuljama.

Ti principi, za koje smo ovdje donijeli neke primjere, dovele su u mnogim područjima muslimanskog društva do osnivanja zaklada (zadužbina) i to traje već stoljećima.

Do sada sam se trudio predočiti ulogu i mjesto islama u životu muslimanskog društva te iznijeti za to neke konkretne primjere. Na kraju svog izlaganja želio bih reći riječ ili dvije o nastojanjima oko dijaloga.

Nužno je, po mom mišljenju, te i slične vrednote, kao što je dijalog, učiniti još djelotvornijima za budućnost ljudi, jer je podrijetlo svih ljudi zajedničko. Svi oni osjećaju na isti način. A ima dosta sličnosti i među njihovim religijama.

U tom bi smislu bilo nužno jasnije isticati naročito slične moralne vrednote, a ne toliko etničke razlike ili naglašavati različitosti u vjeri. Susreti, poput ovoga ovdje što ga mi održavamo, čine mi se veoma važnima. Na sličnim će susretima različite vjerske zajednice bolje upoznati jedna drugu. Današnji ljudi trebaju uvelike te religiozne i moralne vrednote, jer su zbog ratova, sukoba i gospodarskih kriza

8 Koran (Al-i Imran) 3/92.

9 Koran (Hacc) 22/77.

10 Koran (Maide) 5/2.

već na izdisaju. Ljudi se danas ponovno okreću k Bogu. Meni se čini da je za ostvarenje mira u čitavome čovječanstvu jedno dobro polazište upravo u vlastitoj religiji kao i u općim vrednotama.

Kako bi se sve to moglo i ostvariti, potrebno je još nešto. To je djelotvorna suradnja svih duhovnih osoba i vjerskih vođa oko mira u svijetu. Ako pogledamo kakvim je sve opasnostima izložen čitav svijet, onda ćemo uvidjeti kako je ta suradnja duhovnih osoba neminovna.

Kršćanski je svijet u tom smjeru učinio odlučan korak s Drugim vatikanskim koncilom. Uznastojalo se s drugim vjerskim zajednicama uspostaviti dobre odnose. Posljednjih godina se u čitavome svijetu, napose u Europi, organiziraju mnogi skupovi na kojima se traga i diskutira o mogućnostima zajedničkog života različitih vjerskih zajednica. Sličnih je pokušaja bilo i na islamskoj strani. Tako je u Turskoj u prosincu 1998. održan drugi sastanak Vjerskog vijeća koje je raspravljalo o međureligijskom dijalogu kao glavnoj temi.

Svi vjernici svijeta moraju surađivati kako bi omogućili blagostanje budućim generacijama. Cilj te suradnje ne smije biti ništa naopako, kao npr. kako će se jedna religija potčiniti drugoj, nego ne zaboravljajući međusobnu ovisnost ljudi imati uvijek pred očima da se iz vjerskog potencijala izvuče najveća moguća korist kako bi se ljudima osigurala još sretnija budućnost. Kad se to shvati, tada će se i na tome području postići uspjesi i probuditi povjerenje ljudi u religije.

Bog nas nije stvorio kao muslimane ili kršćane nego kao ljude. Želio bih podsjetiti na neke riječi koje se pojavljuju u Bibliji i Kuranu. To su: ljubav, mir, pravednost i milosrđe.

U Lukinu evnadželju stoji rečenica: "*Budite milosrdni kao što je milosrdan otac vas!*"¹¹ U Kuranu (90/11, 12, 17) piše: "*Čovjek ipak ne svladava strmi put. Odakle bi ti mogao znati što je strmi put? To je... pripadati onima koji vjeruju i savjetuju jedni drugima strpljenje i milosrđe.*"¹²

Sve religije zastupaju te vrednote i žele ih u životu ostvariti. Naš je zadatak, po mome mišljenju, projasniti te vrednote modernom čovjeku ali tako da on ne bude s njima prezasićen.

S njemačkoga preveo Pero-Ivan Grgić

11 Lk 6,36.

12 Koran, (Beled) 90/11-13.

DER STELLENWERT UND DIE ROLLE DES GLAUBENS IN DER GESELLSCHAFT NACH DEM ISLAM

Zusammenfassung

Als soziale Wesen haben die Menschen im Laufe der Zeit verschiedene gemeinsame äußere Formen des Lebens ausgebildet. Diese Formen sind immer eng mit dem historischen Erbe (Sprache, Werte usw.) und einer gemeinsamen Lebenserfahrung verbunden. In diesem Zusammenhang übte die Religion bzw. der Glaube seit jeher großen Einfluss, sowohl auf die Entwicklung des Einzelnen als auch auf das gesamtgesellschaftliche Geschehen, aus.

In diesem Sinne führt der Verfasser vier Dimensionen in den Beziehungen der Menschen und der Gesellschaft als Beispiele an, in denen sich der Einfluss des Islam am deutlichsten widerspiegelt. Die innerste Dimension stellt der Glaube (an Gott, Engel, heilige Bücher, Propheten, Vorsehung, Jenseits) dar. Die nächste Dimension ist die Anbetung, die das ganze Leben eines Muslim regelt (Gebets- und Fastenrhythmus, Almosensteuer, Pilgerfahrt nach Mekka). Als dritte umfasst die ethische Dimension einen noch breiteren Kreis der zwischenmenschlichen Beziehungen. Die vierte, juristische Dimension sorgt für eine rechtliche Ordnung in der Gesellschaft.

Der Verfasser zählt weitere Verhaltensweisen der Muslime in ihrem Alltagsleben auf, die sehr stark von Islam beeinflusst sind: Sitten und Gewohnheiten, Sprichwörter, Stiftungen u.a.

Zum Schluss setzt sich der Verfasser ausdrücklich für den Dialog zwischen den Religionen ein. Er soll auf gemeinsamen Werten begründet und auf Zukunfts- und Friedenssicherung hin orientiert werden.